

อินทรี ๕

ดร.ประสพทุกษ์ รัตนยงค์

ป.ธ.๙, พธ.บ., พธ.ม., Ph.D.

เราท่านทั้งหลายผู้คุ้นชินใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาคงเคยได้ยินคำที่ว่า “ผู้มีอินทรีแก่กล้าเต็มที่แล้ว เมื่อฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าไม่นานก็ได้บรรลุธรรม” บุคคลที่มีอินทรีแก่กล้าเป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าต้องพิจารณาดูทุกๆ เข้าก่อนที่จะเสด็จไปโปรดเพื่อให้ได้บรรลุธรรม และที่พระอานนท์เคยทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “ผู้หญิงไม่มีโอกาสบรรลุธรรมบ้างหรือ พระองค์จึงไม่ทรงอนุญาตให้บวช” ด้วยคำถามนี้จึงเป็นเหตุให้ทรงอนุญาตในเวลาต่อมา นั่นก็แสดงว่ามนุษย์ทุกคนไม่ว่าหญิงหรือชายต่างก็มีศักยภาพ มีความสามารถ มีคุณสมบัติพิเศษอยู่ภายในตัวทุกคน เพียงแต่รอเวลา รอการอบรม ฝึกฝน พัฒนาที่เหมาะสมก็จะมีโอกาสได้บรรลุธรรม เปรียบเหมือนเมล็ดมะม่วงหนึ่งเมล็ดมันมีคุณภาพอยู่แล้วคือ มีลำต้น มีกิ่งก้าน มีผลที่มีรสเปรี้ยว รสหวาน สีเขียว สีเหลืองอยู่ข้างในเมล็ดนั้น เมื่อคนนำไปปลูกลงดินในสภาพที่เหมาะสม ถึงเวลาเมล็ดนั้นก็แทงหน่อ เจริญเติบโตขึ้นมาเป็นลำต้น มีกิ่ง ก้านสาขา มีดอก ผลที่เป็นมะม่วงที่มีรสเปรี้ยว รสหวานไปตามสายพันธุ์ที่ปลูกฉันใด มนุษย์ก็เช่นเดียวกันใครที่สร้างสมบุญบารมีมานานเมื่อมีอินทรีแก่กล้าแล้วก็สมควรได้บรรลุธรรม ตามวาสนา บารมี อินทรีของตน

คำว่า อินทรี แปลว่า ความเป็นใหญ่ คือเป็นใหญ่ในการทำหน้าที่ เช่น ตามีหน้าที่ในการดู ภูมิหน้าที่ในการฟัง จมูกมีหน้าที่ดมกลิ่น อย่างนี้เป็นต้น อวัยวะภายในร่างกายทุกอย่างต่างมีหน้าที่ในการทำงานให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ อินทรี มีหน้าที่ครอบงำธรรมที่ตรงกันข้ามแต่ละอย่าง คือมีหน้าที่เป็นใหญ่ในการป้องกันกิเลสหรืออกุศลไม่ให้เข้ามาสู่จิต เช่น การสำรวมระวังอินทรีคือ ตา หู จมูกลิ้น กาย ใจ ไม่ให้กิเลสมันเข้ามาสู่จิต

คำว่า อินทรี นี้มีหลายประเภทเช่น อินทรี ๕, อินทรี ๖, อินทรี ๒๒, ในที่นี้หมายถึงอินทรี ๕ ที่เป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกันกับพละ ๕ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสุทธกสูตรว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายอินทรี ๕ เหล่านี้คือ สัทรินทรี ๑ วิริยอินทรี ๑ สตินทรี ๑ สมานินทรี ๑ ปัญญินทรี ๑

๑. สัทรินทรี ทำหน้าที่ในการเชื่อคือเชื่อในเรื่องบาป บุญ มีจริง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนทำอย่างไรได้อย่างนั้น เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและในโพธิปักขิยธรรม ซึ่งเป็นธรรมเครื่องตรัสรู้

๒. วิริยอินทรีย์ ทำหน้าที่ในการเพียรพยายามทำกุศล ละอกุศล คือเพียรละกุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เกิดขึ้นอีก เพียรระวังไม่ให้อกุศลเกิดขึ้น เพียรเจริญกุศลที่เกิดขึ้นแล้วทำให้มากขึ้นและเพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม ที่เรียกว่าสัมมัปปธาน
๓. สตินทรีย์ ทำหน้าที่ระลึกรู้สึกตัวในสติปัฏฐาน ๔ คือ รู้สึกตัวในอิริยาบถทั้งสี่คือยืน เดิน นั่ง นอน และอิริยาบถต่างๆ รู้สึกเวทนาที่เกิดขึ้นกับจิต ประจักษ์จิตในสภาวะธรรมต่างๆ
๔. สมาธินทรีย์ ทำหน้าที่ในการตั้งมั่นในอารมณ์ ที่เป็นขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะหนึ่ง อุปจารสมาธิ สมาธิที่เฉียดใกล้ญาณ และอัปปนาสมาธิ คือสมาธิที่มุ่งตั้งลงไปจนถึงได้ญาณสมบัติ
๕. ปัญญินทรีย์ ทำหน้าที่ในการรู้ในอริยสัจจ รู้ว่าทุกข์เกิดเพราะอะไร รู้สาเหตุของมัน รู้วิธีดับหรือแก้ไขและลงมือปฏิบัติตามวิธีแก้ทุกขั้นนั้น ตลอดไปจนถึงการรู้การเข้าใจสภาวะทั้งปวงล้วนตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ ทยอยอยู่แบบเดิมไม่ได้ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ ไม่สามารถควบคุมได้

อินทรีย์ ๕ พละ ๕ และเป็นธรรมที่เกื้อหนุนเกี่ยวเนื่องกัน^๑

ธรรมคืออินทรีย์ ๕ และพละ ๕ เป็นธรรมที่เกื้อหนุนกันและกันเปรียบเหมือนแม่น้ำสองสายไหลไปบรรจบกันเป็นแม่น้ำสายเดียวคือพระนิพพาน อินทรีย์ ๕ เป็นใหญ่ในการป้องกันอกุศลมิให้มาสู่จิต ส่วนพละ ๕ เป็นพลังเสริมให้อินทรีย์แก้กล้าเข้มแข็งที่จะต่อต้านอกุศลให้ต่อเนื่องไม่ย่อท้อ ไม่ละทิ้ง ไม่ละทิ้งเสียกลางคัน พละ ๕ จะหนุนเสริมอินทรีย์ ๕ ให้มีกำลังต่อต้านอกุศลอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอนเพื่อกำจัดกิเลสคือ

๑. ศรัทธินทรีย์ มีกำลังต่อต้านกำจัดกิเลสคือ ตัณหา ความอยากได้
๒. วิริยอินทรีย์ มีกำลังต่อต้านกำจัดกิเลสคือ โภสัชชะ ความเกียจคร้าน
๓. สตินทรีย์ มีกำลังต่อต้านกำจัดกิเลสคือ มุฏฐัสัจจะ ความหลงลืม
๔. สมาธินทรีย์ มีกำลังต่อต้านกำจัดกิเลสคือ วิกุเขปะ ความฟุ้งซ่าน
๕. ปัญญินทรีย์ มีกำลังต่อต้านกำจัดกิเลสคือ สัมโมหะ ความลุ่มหลง

อินทรีย์ ๕ และพละ ๕ เป็นเหมือนพลังและสมรรถภาพที่มีอยู่ภายใน หากได้รับการฝึกฝนอบรม กระตุ้นเตือน ก็จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการกำจัดอกุศลธรรมและกระตุ้นเตือน ปลุกเร้าให้เจริญกุศลธรรมให้เกิดกับจิต

^๑ พละ ๕ และอินทรีย์ ๕ มีความเหมือนและความแตกต่างกันคือ พละ ๕ เป็นธรรมที่กำจัดอกุศลนิเวรณ ส่วน อินทรีย์เป็นธรรมเสริมสร้างกุศลอิทธิบาท

ปรับอินทรีย์ให้เสมอกันในการปฏิบัติธรรม

การปรับอินทรีย์ให้เสมอกันในการปฏิบัติธรรมนั้นต้องเท่าๆกัน ไม่มากน้อยกว่ากัน เหมือนวัวเทียมเกวียนขนสินค้า วัวทั้งคู่ที่เทียมเกวียนต้องออกแรงลากเกวียนให้เสมอ เท่าเทียมกัน ไม่ออกแรงมากน้อยเหลื่อมล้ำกันจึงจะลากเกวียนไปถึงจุดหมายได้ อินทรีย์ ๕ ก็เช่นเดียวกันต้องเจริญเท่าๆกัน เสมอกันไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ต้องเสมอกันจึงจะก่อประโยชน์ให้คือ

๑. เจริญ สัทธินทรีย์ ให้เสมอกันกับ ปัญญินทรีย์ ถ้าสัทธินทรีย์มาก ปัญญินทรีย์น้อย ก็มักจะมงมาย เชื่อง่ายไร้เหตุผล แต่ถ้าสัทธินทรีย์น้อย ปัญญินทรีย์มาก ก็จะเชื่องยาก หัวแข็งขาดศรัทธา
๒. เจริญ วิริยินทรีย์ ให้เสมอกัน กับ สมาธินทรีย์ ถ้าวิริยินทรีย์มาก สมาธินทรีย์น้อย ก็มักจะฟุ้งซ่าน แต่ถ้า วิริยินทรีย์น้อย สมาธินทรีย์มาก ก็มักจะขี้เกียจ เชื่องซึม ไม่กระตือรือร้น
๓. ส่วนการเจริญ สตินทรีย์ ยิ่งมากยิ่งดี เพราะเป็นธรรมที่ต้องการในกิจทุกอย่าง

อินทรีย์ ๕ เป็นพื้นฐานการบรรลุธรรม

อินทรีย์ ๕ เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าคนที่จะปฏิบัติธรรมนั้นจะต้องมีอยู่ในจิตจะมากหรือน้อยก็อยู่ที่บุญบารมีที่สร้างสมมาตั้งแต่อดีต แต่ถ้าไม่มีเลยก็ปฏิบัติธรรมไม่ได้ ดังมีปรากฏว่าพระพุทธเจ้าเมื่อจะตรัสแสดงธรรมจะต้องทรงพิจารณาอินทรีย์ของผู้ฟังก่อนว่ามีอยู่เป็นพื้นฐานมากน้อยเพียงไรเสียก่อนแล้วจึงทรงแสดงธรรมะให้เหมาะแก่อินทรีย์ของผู้ฟัง เพื่อให้เกิดอินทรีย์ที่แก่กล้ายิ่งขึ้น จนถึงบรรลุถึงมรรคผลนิพพานได้ การที่ทรงพิจารณาถึงอินทรีย์ของผู้ฟังก็คือพื้นฐานคุณความดีของผู้ฟังนั่นเองและบรรดาพื้นเหล่านั้นก็ได้แก่ธรรมะทั้ง ๕ ข้อนี้นี้ คือมีศรัทธา มีวิริยะคือความเพียร มีสติ มีสมาธิ มีปัญญาที่เป็นพื้นฐานอยู่เพียงแค่นั้น ถ้าหากว่ามีธรรมะที่เป็นอินทรีย์คือเป็นพื้นฐานน้อยอยู่ไม่มาก ก็จะทรงแสดงธรรมะที่พอเหมาะแก่อินทรีย์แก่อ่อนของผู้ฟังที่จะรับได้ ที่เรียกว่าผู้มีอินทรีย์แก่กล้าสมควรเสด็จไปโปรด เมื่อผู้ฟังได้ฟังธรรมะที่เป็นการกระตุ้นอินทรีย์ ๕ มีปัญญาบารมีพร้อมสมบูรณ์ก็จะสามารถบรรลุธรรมได้โดยการปล่อยปลະ ละวาง อินทรีย์ ๕ จนหมดสิ้น ดังที่พระองค์ตรัสไว้ในอรหัตตสูตรว่า ตุก่อนนิกขุทั้งหลาย เมื่อใดแลภิกษุรู้การเกิด การดับไปคุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ เมื่อนั้นเราเรียกว่า เป็นพระอรหันต์ ชีนาสพ

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรมโปรดคนที่มิอินทรีย์แก่กล้า ที่เรียกว่า เวเนยยะหรือ หมู เวไนยนิกร หมูแห่งคนที่ฟังแนะนำได้ คือผู้ที่ฟังแนะนำได้ ถ้าไม่มีอินทรีย์ที่แก่กล้าถึงจะแสดงธรรมโปรดก็ไม่สามารถรับรู้หรือบรรลุธรรมตามที่แสดงได้เพราะบุญบารมียังไม่พร้อมนั่นเองฉะนั้นผู้หวังการสิ้นไปแห่งทุกข์ทั้งปวงจึงสมควรสร้างสมอบรมอินทรีย์ให้มีบารมีแก่กล้าเพื่อผลในชาติหน้าคือหมดกิเลสอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งหมด